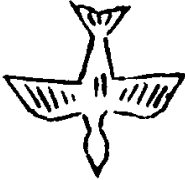
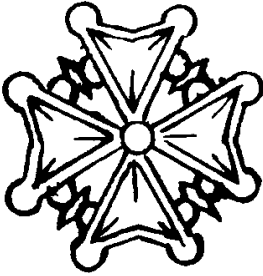
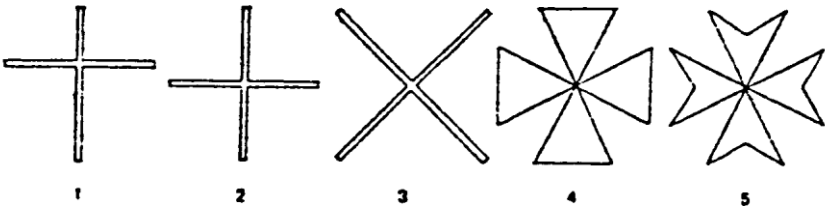

HET HUGENOTENKRUIS¹

De oorsprong van vorm en gebruik van het hugenotenkruis ligt in de Cevennen, een bergachtige streek in het zuiden van Frankrijk, waar de hugenoten (Franse calvinisten) het langst stand gehouden hebben in hun gewapend verzet tegen de hen vervolgende troepen van koning Lodewijk XIV. Dit sieraad werd echter pas een echt handelsartikel in het begin van onze eeuw en vond vanuit Frankrijk vooral zijn weg naar Nederland. Het is dus nog lang niet, zoals we soms denken, een over de wereld verspreid herkenningsteken van de protestanten.

De herkomst van de vorm ligt in een zeer ver verleden. Het kruis van Golgotha heeft in de loop der eeuwen allerlei afbeeldingsvormen gehad.

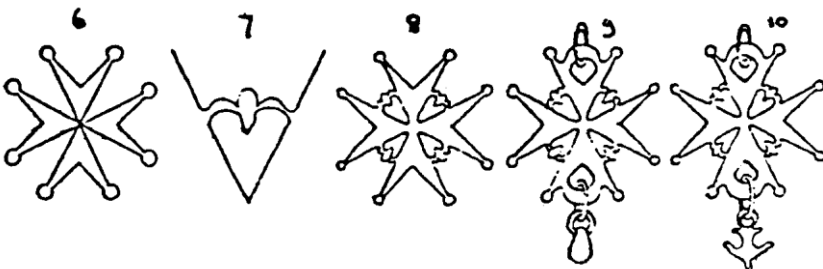
¹ Uit: Kinderzorg, Jrg. 1, sept. 1970, Boechout.

We noemen enige bekende vormen. Allereerst het Latijnse kruis (1), dan het Griekse (2). Verder het Sint-Andrieskruis (3), het kruis van de Lorreinen en nog tientallen andere.

Voor ons is nu belangrijk het zogenaamde Maltezerkruis (4), insigne van de Maltezer- of Johanniter ridderorde: een geestelijke ridderorde, welke ontstaan is gedurende de kruistochten. Als versiering van meubelen en gebruiksvoorwerpen vond dit motief zijn weg in de wereld. Sinds de twaalfde eeuw dan vooral in de Franse Languedoc en in de Provence, meestal in verdraaide' vorm (5).

Maar om de adoptie van dit motief door de protestanten te verstaan moeten we hier toch een paar woorden Franse geschiedenis neerschrijven.

Op 31 december 1578, volop in de godsdienstvervolgingen (zes jaar vroeger had de bloedige St.-Bartholomeüsnacht plaats gehad), richt Hendrik 111 van Frankrijk de ridderorde van de Heilige Geest op (Ordre de chevalerie du Saint Esprit). Ze bestond uit honderd ridders, allen rooms-katholieke edelen. Protestantse edelen mochten niet naar deze eer dingen. Het insigne bestond uit een Maltezerkruis met acht ronde knopen aan de acht punten; de vier driehoeken waren onderling verbonden door een lismotief (8).

Op te merken is, dat de zogenaamde Franse lelie geen lelie is, maar een lis of iris. In het middelpunt bevindt zich een duif, de Heilige Geest symboliserend. Voorts een opschrift: Par le Chef et par l'Esprit.

Meer dan honderd jaar later, op 9 april 1693, richt Lodewijk XIV, (weer zo'n protestantenvolger) een andere orde op, namelijk de orde van de H. Lodewijk: Ordre Royal et Militaire de St.-Louis, ter beloning van moed in de oorlog, wat er ook opstond: *Bellicae virtutis praemium*. Ook deze orde, die voor prinses en maarschalken bestemd was, was al-j-een toegankelijk voor katholieken. Het insigne van deze orde was ook op basis van het Maltezerkruis en leek zeer veel op dat van de orde van de Heilige Geest. Bij deze orde zijn in de loop der tijden nochtans enige uitzonderingen geweest wat betreft het verplicht katholiek zijn van de leden.

En dan nu weer terug naar het hugenotenkruis. Sinds onheuglijke tijden was de duif als symbool voor de Heilige Geest een geliefd motief in de edelsmidkunst. De kop dan naar beneden, dat is: neerdalend uit de hemel. Vooral in de streken Auvergne en Languedoc komt het veelvuldig als sieraad voor.

Langs de andere kant was het verzet van de calvinisten tegen de verering van het kruisbeeld oorzaak, dat men bij de keuze van een sieraad liefst niet het Latijnse kruis als grondmotief had. Het Maltezerkruis deed veel minder aan het kruis van Golgotha denken.

De combinatie nu van deze beide motieven (Maltezerkruis en duif) vormen de basis voor het thans gangbare hugenotenkruis (10). Dit insigne was de-- te meer aantrekkelijk, omdat het, ondanks de verschillen, deed denken aan de voor de protestanten verboden riddersorden! Het werd aldus, zo veronderstelt men, een vooral door vrouwen gedragen teken van stilzwijgend protest en daardoor automatisch een vorm van geloofsbelijdenis. Dit blijkt wel zeer duidelijk uit een reglement op de huwelijken van de nochtans nogal tolerante bisschop van Nîmes, Mgr. Becdelièvre, daterend van 1739, en waarin verordend werd dat vrouwen, die terugkeerden tot het katholieke geloof, de ernst van hun bekering onder meer moesten bewijzen door het hugenotenkruis (in het reglement genoemd: un Saint Esprit) te verkopen en gedurende vier maanden een Latijns kruis te dragen. Soms vinden we echter aan hugenotenkruisjes in

plaats van de duif een langwerpige parel, de zogenaamde trissou, in de volksmond larme (traan) genoemd (9).

Volgens een legende symboliseert deze trissou de tranen van de vervolgte Gereformeerde Kerk. In werkelijkheid stelt het motief echter een olie-kruikje voor. Dit kruikje als motief is afkomstig van het verhaal over de H. Remigius: toen hij Clovis en zijn soldaten, die zich tot het christendom bekeerd hadden, moest dopen, kon hij tijdens de doopplechtigheid de heilige olie niet vinden, die aan het doopwater toegevoegd moest worden. Op zijn gebed daalde een duif neer uit de hemel, die hem een kruikje met olie aanreikte. Deze wonderbare olie zou dan later verder gediend hebben voor de zalving van de Franse koningen tot in 1825!

De aloude Orde van het Heilig Kruikje, volgens de traditie door Clovis zelf ingesteld, had als insigne een Maltezerkruis met erop de duif met het oliekruikje en de hand, die het aanneemt.

Volgens meerdere kenners is de vorm met het kruikje (parel) de oorspronkelijke vorm van het hugenotenkruis. Mogelijk beoogde men daarmee zijn trouw aan het koningshuis tot uitdrukking te brengen. Of anders is het gewoon afkomstig van een protestantse edelsmid, die de betekenis van het motief zelf niet kende, met een hoofdzakelijk protestants cliënteel, dat al evenmin op de hoogte was.

Het hugenotenkruis met duif is ontworpen door de juwelier Maystre uit Nîmes (rond 1690). Het bestaat uit een Maltezerkruis met knopen en lissen (vgl. orde van de Heilige Geest en de Orde van de H. Lodewijk) , met de duif daar van onder aan bevestigd. Het werd onmiddellijk zeer populair onder de protestanten; we zitten juist in een periode van hevige vervolgingen, waarbij zich in kringen van de hugenoten ook verschijnselen van geestdrijverij voordeden - vandaar de enorme belangstelling voor het motief van de Heilige Geest.